

PROMENA DOMINANTNE PARADIGME EROTSKOG TURIZMA U KONTEKSTU NEREPRESIVNE *CARPE DIEM* CIVILIZACIJE

Dorđe Čomić

Visoka hotelijerska škola, Beograd, Srbija
comic.djordje@gmail.com

CHANGE OF DOMINANT PARADIGME OF EROTIC TOURISM IN THE
CONTEXT OF NON REPRESSIVE *CARPE DIEM* CIVILIZATION

Abstract

The introductory part gives a brief overview of some key aspects of "sexual revolution", as well as media hypererotization of everyday life in a consumer society. Then, the dominant and alternative paradigms are successively analyzed: erotic exotism, erotic racism, erotic feminism, erotic contra-exoticism and inverse eroticism. Special attention has been devoted to the analysis of the "new paradigm" of sex tourism based on Marcuse's theory of non-repressive civilization. This means the possibility of suppressing the "principle of reality" by the "principle of enjoyment" in tourism, as an experimental form of civilization that enables de-sublimation and re-sexualization. The focus of attention is on causes, goals and some most important characteristics of sex tourism: the feeling of dislike and discouragement, loss of power and control, escape from monotony and need for change, romantic visions and emotional simulacrum, deviant behavior, favorable social climate, erotic and health characteristics of the local population, hedonism and sensual enjoyment, Eros and Tanatos. Finally, some of the key aspects of tourism's erotic geography and local implosion of global tourism flows into certain points are being considered. In that sense, comparative analysis of cases of two completely different models of local response to the specific demand of certain segments of international sex tourism are made: Amsterdam and Havana.

Key words: tourism, eroticism, paradigms, exotism, civilization, globalization

Izvod

U uvodnom delu je dat kratak pregled nekih ključnih aspekata "seksualne revolucije", kao i medijske hipererotizacije svakodnevnog života u potrošačkom društvu. Zatim se sukcesivno analiziraju dominantna i alternativne paradigme: erotski egzotizam, erotski rasizam, erotski feminizam, erotski kontra-egzotizam i inverzni erotizam. Posebna pažnja je posvećena analizi "nove paradigme" seks turizma bazirane na Markuzeovoj teoriji nerepresivne civilizacije. To znači mogućnost potiskivanja "načela stvarnosti" od strane "načela uživanja" u turizmu, kao eksperimentalnom obliku civilizacije koja omogućava de-sublimaciju i re-seksualizaciju. U fokusu pažnje su uzroci i ciljevi, odnosno neke najvažnije karakteristike seks turizma: osećenje nepoželjnosti i odbačenosti, gubitak moći i kontrole, bekstvo od monotonije i potreba za promenom, romantične vizije i emotivni simulakrumi, devijantno ponašanje, povoljna društvena klima, erotske i zdravstvene karakteristike lokalnog stanovništva, hedonizam i čulno uživanje, Eros i Tanatos. Najzad, razmatraju se i pojedini ključni

aspekti erotske geografije turizma, odnosno lokalna implozija globalnih turističkih tokova u pojedine tačke. U tom smislu se vrši komparativna analize slučajeva dva potpuno različita modela lokalnog odgovora na specifičnu tražnju pojedinih segmenata međunarodnog seks turizma: Amsterdam i Havana.

Ključne reči: turizam, erotizam, paradigme, egzotizam, civilizacija, globalizacija

UVOD

Svrha seksa za ljude nikada nije bila samo u reprodukciji vrste, kao što je slučaj sa životinjama, već i u vrhunskom čulnom užitku koji proizlazi iz kontakta, interpenetracije i totalnog spajanja dva tela u jedno (*sugkrasis*). Kao takav, on prevazilazi sve vremenske i prostorne granice i predstavlja univerzalni telesni jezik interpersonalne komunikacije u svim civilizacijama. Ali ni to objašnjenje nije dovoljno za sve ljude, pa se krajnji „smisao ljubavi“ (Solovijev, 1988) i seksa ne vidi u njemu samom (cilj po sebi), već se i dalje traži neki viši smisao izvan njega (seks kao sredstvo), ali i taj smisao ostaje zagonetka. Imajući to u vidu, čuveni američki pisac i erotoman, Henri Miler (1986) kaže: „Seks ostaje tajanstven i nepoznat, verovatno zauvek nespoznatljiv“. Imajući to u vidu, pojedini mislioci teže da otkriju duboke uzroke i visoke ciljeve seksa, odnosno neki skriveni, transcendentalni smisao, pa se u tom smislu konstituiše „metafizika seksa“ (Šopenhauer, 1983; Evola, 1990), odnosno „filozofija seksa“ (Fuko, 1988). Najzad, nasuprot hrišćanstvu, gde je sve što je vezano za telesnost, putenost i seksualnost, a nalazi se izvan reproduktivnog cilja („rastite i množite se“), predmet osude kao greh, u nekim drugim religijama seks ima božanske atribute pa se u tom smislu govori o „svetom erotizmu“ (Sanj, 1988). Tako, na primer, Kama Sutra, Tantra i brojne druge rasprave u Vedama i Upanišadama, ukazuju na postojanje veze između erotskog spajanja i božanskog. Čak se i u hebrejskom Talmudu nalazi se rečenica koja glasi: „Tri stvari poseduju nešto od onoga sveta: sunce, Sabat i polno sjedinjenje“. Fizičko sjedinjenje dva bića, dakle, može biti kapija za uspon ka onostranom. Ipak, ovde se nećemo baviti metafizičkim i religijskim tajnama seksa, već njegovima čulnim aspektima koji su na najvažniji za većinu običnih ljudi i turista, a to je erotizam.

Erotizam omogućava izdvajanje nereproduktivne funkcije seksa u posebnu kategoriju čiji je smisao čulno uživanje po sebi. Ovde se radi o seksu u službi zadovoljstva, a ne radi razmnožavanja vrste, što je svojstveno samo ljudima, a nepoznato životinjama. Erotizam nije puka biološka funkcija, ni instrumentalna kategorija, već predstavlja sistem samodovoljnog psihičkog i fizičkog zadovoljstva. Lišen biološkog cilja i prirodne svrhovitosti on smanjuje teorijsku distancu između različitih seksualnih objekata i aktivnosti. Time se seks oslobađa bioloških stega, uzdiže iznad animalnog nagona i postaje još jedna prirodna sila kojom je čovek ovladao. Erotiku odlikuje i stanje strastvenosti, to jest ljubavnički doživljeno iskušenje da se postane drugi, a da se ne prestane biti

ono što jeste. Naslada je ovde povezana sa željom da se prekrši prirodni red poricanjem, u isti mah zakona rađanja, lične telesne omeđanosti i seksualne usamljenosti. Prema Bataju (1980), erotizam je psihološko traganje nezavisno od prirodnog cilja - razmnožavanja i staranja o deci. U čovekovoju svesti erotizam je takođe i ono što dovodi sopstveno biće u pitanje. Kroz erotizam pojedinac gubi sebe u trenutku kada probija omotač telesne opne u kojoj je zarobljen. Krajnji smisao erotizma je totalno spajanje bića i ukidanje granica. Erotski trenutak je, takođe, najznačajniji (izuzev možda iskustva mistika). On se nalazi na vrhuncu ljudskog duha, ali taj najviši trenutak razlikuje se od vrhunca kome teži filozofija. Najzad, za erotizam Bataj vezuje i kategorije kao što su: bestidna seksualnost, slepa sila, prekoračenje i potpuno brisanje granica, ekstaza, prskanje telesne opne, eksplozija, trenutak prestupa, preokret društvenog poretka, orgijska pomama, vrtoglavica, gubitak svesti, neograničeno spajanje bića, razuzdani pokreti, kršenje zabrana, kovitlac u kome svaki učesnik poriče individualnost ostalih učesnika, itd.

Seks turizam je danas jedna od najkontraverznijih grana turističke industrije, kako u praksi tako i u teoriji. Kada je reč o naučnom istraživanju odnosa između turizma i seksa ono je u još uvek zapostavljeno, uprkos seksualnoj revoluciji i eksploziji seksualnosti u umetnosti i medijima. Zaostajanje je posebno izraženo u tradicionalnim, patrijarhalnim i autoritarnim društvima, gde se ova tema tretira kao nedostojna ozbiljnog razgovora i akademskog interesovanja. Ipak, praksa nameće istraživačima brojne teme kada je reč o kritičkom promišljanju odnosa turizma i seksa, pa se sve više pišu članci, studije, doktorati, održavaju kongresi i drugi naučni skupovi. Tako, na primer, ATLAS (2017) upućuje zainteresovanim autorima poziv da dostave svoje radove za tematski zbornik „Seks i turizam - Istraživanje svetle i mračne strane“ koji obuhvata sledeće tematske blokove: Seks i turistički marketing. Seksualna ponuda u okviru sektora gostoprimstva. Seksualizacija zaposlenih u turističkoj industriji. Seksualno eksperimentisanje u okviru liminalnog okruženja turističke destinacije. Seksualna zloupotreba, uznemiravanje i nasilje u turizmu. Sticanje moći posredstvom seksa i turizma. Seks, lično zdravlje, dobrobit i turizam. Seksualni rizici u turizmu. Seks, zabava, zadovoljstvo i turizam. Metodološka i etička pitanja koja se odnose na istraživanje seks turizma. Socijalno i institucionalno prihvatanje istraživanja seksa i turizma. Seks i turizam izvan ljudske dimenzije (životinje i roboti). Seks i telesnost, odnosno predstavljenje tela u turizmu. Seks i egzotizam i / ili erotizam u turizmu, Seks i turizam tokom životnog veka. Pol, seksualnost i seks turizam. Nažalost, u Srbiji još nije održan ni jedan kongres posvećen ovoj temi, nije napisana ni jedna ozbiljna studija, nije sprovedeno ni jedno empirijsko istraživanje, a ovom autoru nije poznat ni jedan objavljen članak u našoj zemlji koji se bavi seks turizmom.

TRADICIONALNA I ALTERNATIVNE PARADIGME

Svetska turistička organizacija definiše seks turizam kao „putovanje organizovano u okviru turističkog sektora ili izvan tog sektora, ali uz korišćenje njegovih struktura i mreža, s glavnim ciljem da se ostvari komercijalni seksualni odnos između turista i lokalnog stanovništva na destinaciji“ (WTO, 1995). Pre svega, sam naziv „seks turizam“ u navedenoj definiciji je sporan, s obzirom da u turizmu dominira potraga za erotskim doživljajima, a ne za seksom u funkciji reprodukcije. To znači da je znatno adekvatniji naziv „erotski turizam“. Pored toga, definicija u prvi plan stavlja prostituciju kada je reč o seks turizmu. Ipak, uprkos tome što prostitucija ima dominantnu poziciju u seks turizmu, nije moguće staviti znak jednakosti između ova dva fenomena. Naime, erotski turizam je širi pojam od prostitucije koju generiše ili podstiče globalni turizam, jer se svi erotski susreti između turista i lokalnog stanovništva (pa i turista međusobno) ne baziraju na prostituciji. Veći deo mlađjih turista i deo mlađjeg lokalnog stanovništva stupa u dobrovoljne seksualne odnose bazirane na međusobnoj privlačnosti i traženju čulnog zadovoljstva. Pored toga, sa tačke gledišta turista, seks turizam odražava i spaja potrebu za promenom mesta, s jedne strane, sa željom za promenom seksualnih partnera, s druge strane. Ovde se ukrštaju prostorni i erotski promiskuitet i oba odražavaju nezadovoljstvo ponavljanjem istog - jedno mesto i jedan partner. Takođe se može govoriti i o neutoljivoj žeđi za totalnom komunikacijom sa „drugacijim drugim“, koja ne obuhvata samo intelektualnu, duhovnu i emotivnu dimenziju već i fizički kontakt i spajanje tela. Međutim, kako je suštinsku intelektualnu komunikaciju teško ostvariti zbog jezičkih i kulturnih barijera, kao i individualnih razlika, dešava se da je erotska komunikacija znatno dostupnija i uspešnija jer se ostvaruje univerzalnim jezikom dodira i prožimanja tela. Kada je reč o lokalnom stanovništvu, nisu svi motivisani zaradom, ima i onih koji u seksualnim odnosima sa turistima traže nova poznanstva i zadovoljstva koja ni kvalitativno ni kvantitativno ne mogu da ostvare u lokalnoj sredini u kojoj žive. Imajući to u vidu, posebnu pažnju treba posvetiti ovoj drugoj kategoriji ljudi, s obzirom da su njihovi motivi mnogo dublji i kompleksniji od motiva osoba koje se bave prostitucijom.

Istraživanja koje se odnose na seks turizam tokom sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog veka su uglavnom bila fokusirana jednu dominantnu paradigmu (erotski egzotizam), međutim, u međuvremenu su se javili i neki drugačiji oblici seks turizma koji se mogu označiti kao alternativne, simultano koegzistirajuće paradigme.

Erotski egzotizam (tradicionalna paradigma). Turistički tokovi zrelih i starijih muškaraca koji putuju iz razvijenih zemalja ka egzotičnim destinacijama trećeg sveta radi upražnjavanja seksa sa lokalnim devojkama druge rase, najčešće uz novačanu naknadu (prostitucija). Ovakvi putnici traže *drugacijeg drugog* kao seksualnog partnera, pa se u tom kontekstu može

govoriti o *erotskom egzotizmu*. Tipičan primer erotskog „ukrštanja rasa“ u književnosti, kako smatra Todorov (1994:303-306), nalazimo kod Lotija. Pripovedač priča samo jednu priču, a ona se sastoji iz dva elementa: Evropljanin, tj. beli muškarac, boravi u vanevropskoj zemlji gde uspostavlja erotski odnos sa lokalnom ženom druge rase (Japanke, Tahičanke i Turkinje). On je izmislio ovu formulu romana u kome se podudaraju egzotizam i erotizam, žena je egzotična, a muškarac je erotičan. U ovom kontekstu muškarac je nadmoćniji od žena, isto onako kao što je Evropljanin nadmoćniji od pripadnika drugih rasa, što udvostručuje njegovo osećaje kontrole i gospodarenja nad ženama.

U mašti zapadnih turista se često javlja opsesija stereotipnim *orijentalnim egzotizmom*, koji je najvećim delom opet vezan za tropske krajeve, uključujući kategoriju „pustih ostrva i rajskih plaža“ (od Defoovog „Robinzona“, do filma „Plava laguna“, na primer). Vizuelnom popularisanju erotskog egzotizma doprineo je svojevremeno i Gogen svojim slikama obnaženih žena s Tahitija u dekoru bujne tropske vegetacije. Ovi prostori izazivaju i erotsku maštu, a Orijent se posmatra kao prostor u kome je moguće doživeti neuobičajena, rafinirana seksualna iskustva koje nisu dostupna na Zapadu. U masovnom turizmu se, kao kod Lotija, posredstvom erotskog čina sa pripadnicima drugih rasa, nacija i kultura, odigrava i svojevrсна erotska interpersonalna komunikacija u kojoj glavni medij za prenošenje poruka nisu reči i gestovi (verbalna i neverbalna komunikacija), već fizička, taktalna, oralna i genitalna komunikacija između dve osobe, koja je zbog njihove različite nacionalne ili rasne pripadnosti istovremeno i interkulturalna komunikacija.

Pristupačnost ne-belom telu “Drugoga“, kako ističu pojedini autori (O’Connell Davidson 1996; Sanchez and Taylor 2000), predstavlja, na primer, dodatnu seksualnu privlačnost Kube. U rasno podeljenom svetu Severne Amerike i Evrope muška seksualna fantazija je usmerena ka idealu žena mešanih rasa, a ovde se upravo radi o fetišizaciji „vrelih“ (*hot*) latinoamerikanki, kao i imaginarno seksualno nezasitih afrikanki. Imajući to u vidu, većina žena koje traže strani klijenti imaju tipičnu boju kože tzv. *cafe* ili *carmelita*, što označava da su one visoko poželjne kao rasno drugačije.

Erotski rasizam. Erotski odnosi između turista i turista ili između turista i lokalnog stanovništva iste rase na destinaciji. Nisu svi turisti ljubitelji erotskog egzotizma. Većina daje prednost sopstvenoj rasi kada je reč o izboru seksualnih partnera. To znači da oni na egzotičnoj destinaciji ne traže lokalne partnere druge rase, već pripadnike sopstvene rase, a to se svodi na druge turiste iz sopstvene grupe (nacije) ili drugih grupa. Tipičan primer za ovakvo ponašanje su „sela odmora“ francuskog Kluba Mediterane gde vlada veoma permisivna erotska atmosfera i promiskuitetno ponašanje, pri čemu seksualno opšte uglavnom beli turisti sa drugim belim turistima, odnosno pripadnicima sopstvene ili drugih rasno bliskih nacija. U tom smislu se može govoriti o unutar rasnoj erotskoj komunikaciji u egzotičnom okruženju. Ovde, dakle, nije

akcent na egzotičnom, rasno drugačijem partneru, već na egzotičnom pejzažu i ambijentu turističke destinacije. U tom smislu može se govoriti o intra-rasnoj i intra-kulturnoj erotskoj komunikaciji u egzotičnom okruženju, što celoj ljubavnoj aferi daje ukus egzotizma. Najzad, za „erotske rasiste“ egzotične, rasno drugačije turističke destinacije mogu biti potpuno odbojne, pa zbog toga oni odlučuju da odmor provedu u zemljama u kojima dominira ista (bela) rasa, a koje su ekonomski nerazvijene i znatno siromašnije, pa su samim tim i cene prostitucije znatno niže (npr. turisti iz Zapadne Evrope u zemljama bivše Istočne Evrope, Balkana i Rusiji). Fama o istočnoevropskim devojkama kao oslobođenim i seksualno privlačnim, kao i fantazija o njima kao lako dostupnim ženama spremnim da ispune želje imućnih muškaraca, posebno kada je reč o Čehinjama, Ukrajinkama i Poljakinjama, ekranizovana je više puta, pa i u popularnom domaćem filmu “Varljivo leto” (Milovanović, M. - Marković, Z., 2017).

Erotski feminizam Žene u komunističkim režimima su, kako tvrdi profesorka ruskih i istočnoevropskih studija na Univerzitetu Pensilvanija Kristin Gasti, imale više kvalitetnog seksa i u njemu su, navodno, više uživale nego žene na Zapadu koje su živjele pod stresom zbog ubrzanog stila života. Ona smatra da je liberalizam oteo ljudima sposobnost da razviju zdrave seksualne i romantične odnose (Milovanović, M. - Marković, Z., 2017). Danas, međutim, u kontekstu rodne emancipacije i ideologije feminizma, žene na Zapadu kreću u „seksualnu protivofanzivu“. One odbijaju da budu isključivo objekti muške erotske fantazije, već i same postaju subjekti koji muškarce stavljaju u poziciju objekta želje. Ovdje se uglavnom radi o putovanjima starijih i sredovečnih žena u potrazi za privlačnim, mlađim partnerima drugih rasa na egzotičnim destinacijama. Organizatori ovih seks tura obećavaju klijentkinjama „seks kakav nikada ranije nisu imale u životu“, jer Tajlandane bije glas da su izuzetno profesionalni i nežni ljubavnici koji posao uvek odrađuju do kraja. Izraelke koje su se vratile sa ovakve erotske ture su veoma zadovoljne: „Rekli su nam da tamo možete da uživati u najboljem seksu na svetu. I nisu nas slagali“. Na ideju da počnu da se bave „erotskim turama“ za žene organizatori su došli posle razgovora sa svojim sunarodnicama od kojih su saznali da one nisu zadovoljne svojim ljubavnim životom. Prijavljuju se devojkice, ali i udate žene kojima su dosadili muževi. Rekle su im da idu u šoping sa prijateljicom, jer tipični izraelski muž nije u stanju čak ni da pomisli da bi njegova žena mogla da krene na put da bi doživela nešto novo na seksualnom planu.

Erotski kontra egzotizam. Ovdje se radi o azijskim muškarcima u potrazi za belim ženama. Bandyopadhy (2013:2-8) identifikuje suprotne turističke tokove koje tretira kao „promenu paradigme u istraživanju seks turizma“. U tom smislu on navodi primer imućnih seks turista iz Kine i Indije koji sve više dolaze u Australiju, Evropu i SAD. Oni su privučeni medijskim predstavama da su žene na Zapadu bez morala i promiskuitetne (npr. glamurozni promiskuitet glavnih

junakinja u seriji „Seks i grad“). Pored toga, dobro je poznata činjenica da su muškarci u Aziji fascinirani belim ženama, kao i da vlada široko uverenje da bele žene vole seks sa egzotičnim azijskim muškarcima. Koliko je sve to istina, ostaje otvoreno pitanje. Ipak, autor smatra da, umesto fokusiranja na već dobro istražen fenomen odlaska zapadnih turista u zemlje trećeg sveta, treba preusmeriti pažnju istražvača na seksualne avanture azijskih muškaraca na Zapadu. Ovo radikalno pomeranje paradigme zahteva dublje razumevanje azijske kulture u kontekstu globalnog turizma.

Inverzni erotizam (diskurs suprotnog tipa). Analogno ostalim kategorijama seks turista, pripadnici LGBT populacije putuju tražeći erotske avanture koje su im uskraćene kod kuće, bilo da se radi o rasno bliskim ili različitim destinacijama. Uglavnom se javljaju slični motivi i potrebe kao u prethodnim slučajevima, s tom razlikom što se ovde radi o istopolnim odnosima. Oni se na veoma različite načine društveno i legalno tretiraju, kako unutar pojedinih zemalja (ruralne ili urbane sredine, pojedine države unutar SAD, npr.), tako i između različitih zemalja (od potpunog prihvatanja u Skandinaviji i Zapadnoj Evropi do ekstremne stigmatizacije, diskriminacije, netolerancije, prezira, ponižavanja, ismevanja, fizičkih napada i zakonskog kažnjavanja - Uganda, Saudijska Arabija ili Iran, na primer). Upravo te drastične razlike na homoerotskoj karti sveta predstavljaju dodatni motiv za pripadnike seksualnih manjina da putuju iz represivnih u erotski permisivne sredine. Imajući to u vidu, kao i relativno veći diskrecioni dohodak ove populacije (odsustvo dece u većini gej zajednica, kao i zaposlenost oba partnera), na osnovu empirijskih istraživanja utvrđeno je da oni češće putuju i više troše u odnosu na druge kategorije erotskih turista, pa u tom smislu čine značajnu tržišnu nišu.

NOVA PARADIGMA - MARKUZEOVA EROTSKI NEREPRESIVNA CIVILIZACIJA

Danas većina ljudi ne nalazi smisao egzistencije u traganju za nekakvim skrivenim metafizičkim suštinama, već se okreću traženju smisla u samom životu. U hedonističkom sistemu vrednosti savremenih permisivnih, potrošačkih, *carpe diem* društava, osnovni smisao života je traženje čulnih zadovoljstva *hic et nunc*. Saveti iz Hakslijevog „Hrabrog novog sveta“ postaju osnovni moto našeg života: „Nikada ne odlaži za sutra zadovoljstvo koje možeš imati danas“, „Svako je srećan danas“ ili „Nikada se ne živi sutra“. U tom grčevitom otimanju trenutaka sreće od vremena, seksualna zadovoljstva za sve veći broj ljudi poprimaju značaj osnovnog smisla života i sinonim osećanja vrhunske sreće. Frojd je u tom smislu sasvim eksplicitan: „Pošto je čovek iskustvom utvrdio da mu seksualna ljubav pruža najveće zadovoljstvo, tako da je ona za njega postala prototip celokupne sreće, bio je stoga nagnan da i dalje traži sreću duž iste staze seksualnih odnosa i da od genitalnog erotizma stvori centralni cilj života“.

Nova seksualna paradigma se bazira na Markuzeovoj (Marcuse,1985:28) teoriji „nerepresivne civilizacije“ u kojoj će se prevazići „potiskivanje seksualnog nagona kao uslova za razvoj civilizacije“ (Frojd) i ostvariti pomirenje Erosa i Logosa na ontogenetskom nivou (rast potisnutog pojedinca) i filogenetskom nivou (rast represivne civilizacije). U tom kontekstu cilj ove nove „filozofije tela“ (Fuko) je prevazilaženje antagonizma između „načela užitka“ (*pleasure principle*) i „načela realnosti“ (*reality principle*). Načelo užitka karakteriše afektivnost, iracionalnost, reafirmacija osećajnosti, neposredno zadovoljenje, radost, receptivnost, odsutnost potiskivanja. Ono je odraz nagonskog *Ida*. Bit užitka, bit bitka je Eros. Reprodukcijska je samo moguća proizvodnja, a osnovni smisao polnosti je postizanje uživanja od telesnih zona. Nasuprot tome, načelo realnosti je zasnovano na odlaganju zadovoljstva, ograničenju užitka, radu, proizvodnosti, sigurnosti. Načelo stvarnosti je u funkciji borbe za opstanak u svetu u kojem vlada oskudica. Da bi se opstalo, nužni su organizovan proizvodni rad, disciplina i pokoravanje. Oni uslovljavaju potiskivanje užitka, deseksualizaciju tela, koji postaje instrument rada, tako da dolazi do institucionalizovanog gušenja nagona kroz otuđeni, represivni poredak (sublimacija, deseksualizacija). Svako uživanje zbog uživanja, svaki neprokrativni polni nagon, anatemisan je kao perverzija. Civilizacija je u tom kontekstu ovladavanje društva prirodom, sticanje vlasti nad prirodnim silama koje okružuju čoveka, ali i nad prirodnim nagonom u samom čoveku.

Uprkos postignutog stepena materijalnog blagostanja u razvijenim zemljama, baziranog na potiskivanju i sublimaciji nagona, povratak na načelo užitka Markuze smatra mogućim. On se zalaže za potiskivanje načela stvarnosti u korist načela užitka, kako bi se na taj način ostvario erotski nerepresivan oblik civilizacije, a da se ona ipak ne raspadne: „Vizija nerepresivne kulture, koju smo podigli od sporedne tendencije u mitologiji i filozofiji, na jedan viši stupanj, ima za cilj novi odnos između nagona i uma. Oslobođeni od tiranije represivnog uma, nagoni teže slobodnim i trajnim egzistencijalnim odnosima i stvaranju novog načela zbiljnosti... Ideja nerepresivnog nagonskog poretaka mora se najpre ispitati na *najneurednijem* od svih nagona, naime na polnosti. Nerepresivni poredak je moguć samo ako se polni nagoni mogu, pomoću svoje vlastite dinamike i u izmenjenim egzistencijalnim i društvenim uslovima, pretvoriti u trajne erotske odnose među zrelim pojedincima“. U prilog Markuzeovoj teoriji idu i brojni slučajevi iz prakse koju ukazuju da potiskivanje seksualnog nagona nije nužno da bi se ostvarila kreativna naučna ili umetnička egzistencija, odnosno da suzdržavanje ili potpuno predavanje seksu ne objašnjava ni razvoj civilizacije ni razvoj pojedinca, kao što je tvrdio Frojd. Tako, na primer, neke od najvećih uspeha u nauci postigli su ljudi kao što je Nikola Tesla koji je imao malo ili nimalo seksa u životu. Nasuprot tome, jedan od najvećih savremenih filozofa Žan Pol Sartr je sve do duboke starosti bio u opsesivnoj potrazi za novim seksualnim avanturama sa veoma mladim devojkama, uprkos tome što je bio u braku sa Simon de Bovoar. To znači da je uloga seksa u nečijem intelektualnom životu i stvaralaštvu nebitna. Međutim,

može se izvesti i zaključak da u jednu kategoriju spadaju ljudi kojima je uzdržavanje od seksa neophodno da bi se bavili kreativnim radom, dok u drugu kategoriju spadaju oni ljudi čija sjajana dela nikada ne bi nastala da nisu ogrezli u seks.

Nova seksualna paradigma je izdanak „seksualne revolucije“ koja je počela na Zapadu u periodu između 1960. i 1970. godine, a još ranije na početku Oktobarske revolucije kada se Aleksandra Kolontaj zalagala za seksualne slobode i rodnu ravnopravnost. Savremena hiper-seksualna revolucija se brzo globalizuje i „komercijalizuje potrošnju znakova uživanja“ (Lefevr). Međutim, to se ne dešava bez otpora konzervativaca i verskih fundamentalista, odnosno kako kaže Ružmon (Rougemont,1983:128): „Tradicionalni hrišćani, svetovni moralisti, liberalni racionalisti i ortodoksni komunisti udruženo oplakuju prodor jedne opsesivne seksualnosti u naš život“. Ova seksualnost je takođe inkluzivna i sveobuhvatna, što znači da objedinjuje i sve prethodne paradigme. Ona takođe podržava dionizijski obrazac ponašanja, promiskuitet, kao i diversifikaciju i širenje prostora seksualnih sloboda i prava izbora. Pojedini analitičari ovo opisuju kao stanje „seksualne džungle“ u koju su utonula demokratska društva predata kultu putenih uživanja i slobodne ljubavi. Dolazi do „anarhije moralnih pravila“, pada tabua, umnožavanje partnera, a seksualni liberalizam koji prati uzlet društva masovne potrošnje proizveo je „divlji seks“ (Packard, 1969). Prema Lipoveckom (2008:276-383), ova dinamika dobija vrtoglavu brzinu: postala je hipertrofirana šireći se u svim pravcima od interneta do turizma...osvajajući, hiperrealistični, raspaljeni megaseks širi se u registru koji je sve širi i ekstremniji. Hiperpotrošačko društvo doživljava orgijastičku inflaciju, virtualni hard i banalizovani hiperseks, u svakom trenutku, kod kuće i na daljinu.

Najzad, kako bi industrija erotizma nastavila da radi punom parom, kako bi se pothranila i održala čitava mitologija erotskog zadovoljstva i opsesivne seksualnosti, nisu više dovoljni samo književnost, slikarstvo i kinematografija, ni globalni elektronski mediji, već se u taj proces uključuju farmaceutska industrija i narko karteli. Naime, kako bi se intenzitet seksualnog užitka održao i povećao, odnosno kako bi se smanjio jaz između očekivanog i realnog užitka, u pomoć stižu različita hemijska sredstva za povećanje potencije (Viagra, Cialis, Kamagra, itd.), kao i brojne prirodne i sintetičke droge koje podstiču seksualnu želju i uvećavaju čulni užitak (marihuana, kokain, spid, LSD, GHB, itd.). U ovom kontekstu, turistička privlačnost pojedinih erotskih destinacija je veća ukoliko postoji i široka legalna (Portugal, Češka) ili tolerisana (Tajland, Meksiko) dostupnost pomenutih supstanci koje otvaraju vrata „veštačkih rajeva“. Zato nije čudo što su brojne legalne i ilegalne, prirodne i sintetičke, droge našle primenu i u seksu jer njihova upotreba utiče na preobražaj samoga sebe, intenzivnije spajanje s drugim telom i vrhunski čulni užitak. S obzirom da se danas sve veći broj seksualnih odnosa realizuje uz pomoć jedne ili više stimulativnih supstanci, može se govoriti o ekspanziji tzv. *chemsex-a*.

Navedena promena odnosa između načela stvarnosti i užitka se prvo može primeniti na rad i svakodnevni život, a zatim na aktivnosti slobodnog vremena u koje spada i turizam. Međutim, dok se većina aktivnosti slobodnog vremena odvija u svakodnevnoj društvenoj sredini, u nepromenjenom socijalnom okruženju sa vladajućim normama i zakonima, turistička aktivnost se odvija van mesta prebivališta u drugačijem prostornom i socio-kulturnom okruženju, gde važe drugačija pravila ponašanja i gde je turista anonimna. To znači da je posredstvom turizma, više nego uz pomoć drugih aktivnosti slobodnog vremena (koje se odvijaju u mestu stanovanja) moguć veći stepen potiskivanja načela stvarnosti u korist načela uživanja (de-sublancijacija i re-seksualizacija tokom turističke egzistencije). Upravo zato, turizam otvara mogućnost radikalne inverzije načela stvarnosti, koje vlada u svakodnevnom životu, u načelo uživanja, koje privremeno dominira tokom odmora.

Za većinu turista smisao putovanja nije samo u zadovoljenju jedne ili dve potrebe, već je celokupno putovanje potčinjeno isključivo principu uživanja u svemu. Reč je o turizmu kao savremenom obliku hedonističkog oblika života, koji počiva na sukcesiji i akumulaciji čulnih zadovoljstava. Druge zemlje i mesta se doživljavaju kao potencijalni izvor niza novih i drugačijih užitaka, koji se ne mogu naći kod kuće. Ovo grčevito hedonističko traženje užitka na odmoru, predstavlja za savremenog čoveka neku vrstu kompenzacije, i „protiv otrova“ za teškoće koje doživljava u svakodnevnom životu. Tokom kratkog vremena odmora turista želi da nadoknadi propušteno i da se „nauživa“ za celu godinu. Princip uživanja, koji privremeno dominira tokom godišnjih odmora, u izvesnom smislu predstavlja anticipaciju, eksperimentalni model nerepresivne civilizacije, o kojoj govori Markuze. Poznati američki seksolozi Vilijam Masters i Virdžinija Džonson tvrde: „Ništa se ne može uporediti sa vođenjem ljubavi. Svima nam je na umu seks - nekima više, nekima manje“. Oni takođe ističu da nam se takve misli više roje na letovanju nego u kancelariji ili na ulici. To praktično znači da se turizam i seks nalaze u uzajamnoj sinergijskoj vezi. U tom kontekstu Zidić (1981:157) smatra da „Doba turizma nije tek slučajno i doba erotizma...On nas je približio prirodi, približio zemlji; s njim je započelo novovekovno skidanje oklopa; on je razodenuo zatvoreno, zakopčano, poluokamenjeno biće; ali ga nije razodenuo samo spram sunca i mora, nego i prema bližnjem, prema drugima. Razodevanje je preduslov erotizma, a erotizam pretpostavlja osećanje drugoga kao (dela) sebe samog“. Iako je u pitanju privremeno oslobađanje, turizam može imati i povratne efekte na promenu svakodnevnog života u matičnoj sredini. Naime, ukoliko turista tokom dve nedelje odmora oseti blagodeti slobode, uživanje u nekoj vrsti nerepresivne turističke kulture, težiće, po povratku kući, da delimično ili u potpunosti princip uživanja uvede u svakodnevni život, potiskivanjem vladajućeg načela stvarnosti. Na taj način turizam, uz ostale faktore, doprinosi postepenom razvijanju svesti o mogućnosti realizacije nerepresivne civilizacije koja bi pomirila Eros i Logos, polni nagon i um.

UZROCI I KARAKTERISTIKE MEĐUNARODNOG EROTSKOG TURIZMA

Ključno pitanje koje se postavlja u ovom kontekstu je zašto ljudi napuštaju dom i putuju negde drugde da bi upražnjavali seks, kao i koji su ciljevi koje žele da ostvare. Odgovori su uglavnom logični i zdravorazumski, ali je ipak neophodno identifikovati ključne motive i uzroke, kao i relevantne kriterijume za izbor erotske destinacije. Prema istraživanju Tepanona (2006), obavljenom uglavnom u Tajlandu, potreba za bekstvom iz svakodnevnice, obuhvata i seksualne aktivnosti koje mogu biti posmatrane kao specifične aktivnosti slobodnog vremena. Na osnovu kritičke analize, selektivnog preuzimanja, izmena i dopuna rezultata Tempanonovog istraživanja, moguće je identifikovati najvažnije karakteristike seks turizma.

Nepoželjnost i odbačenost. Ima ljudi koji kod kuće, iz bilo kog razloga (represivna sredina, starost, ružnoća, neprivlačnost, porodična situacija, fizička hendikepiranost, seksualna orijentacija, itd.), nisu u stanju da zadovolje svoje erotske potrebe ili nisu u stanju da to učine na odgovarajući način. Zbog ovakve seksualne uskraćenosti, oni odlaze od kuće i traže mesta i gradove u kojima je moguće zadovoljenje tih potreba. To se praktično svodi na odlazak u one zemlje i kulture u kojima ne dominiraju kult mladosti i fizičke lepote kao na Zapadu, na primer, već vladaju nagonske sile i drugi faktori pri izboru partnera, pa su zbog toga starijim i ružnim osobama dostupni odgovarajući seksualni kontakti. Lično osećanje pojedinca da je odbačen i da je seksualno „nepoželjan“ kod kuće, u mestu prebivališta, utiče na želju da negde drugde bude prihvaćen (stariji muškarci teško nalaze mlađe partnerke za seks u domovini, npr.). Potreba pojedinca da se oseća prihvaćeno i da pripada drugoj osobi utiče na želju da se putuje radi učestvovanja u seksu u drugim zemljama. Tom prilikom u međusobni kontakt dolaze dve kategorije društvenih marginalaca koji su lišeni zadovoljavanja dve potpuno različite, ali međusobno komplementarne potrebe: potrebe za seksom i potrebe za novcem. S jedne strane su turisti kao „erotski siromasi“ kojima nedostaje seks ali imaju višak novca, a s druge strane se nalaze određene društvene grupe lokalnog stanovništva kao „ekonomski siromasi“ - devojke i mladići koji su spremni da prodaju svoje telo za novac. Upravo o takvim turistima govori francuski pisac Uelbek (Houellebecq, 2002:261-296, 67) u romanu „Platforma“, koji je posvećen erotskom turizmu u Tajlandu. Kada je reč o zapadnjacima, uzroci kompenzacije su, po njemu očigledni: „Čini se da se stvara gotovo savršena veza između onih muškaraca sa Zapada, koji nisu na ceni i nemaju ugleda u svojim zemljama, i tajlandskih žena koje bi bile srećne da nađu nekoga ko prosto radi svoj posao i očekuje da se posle posla, vrati kući, u prijatno porodično okruženje. Većina zapadnih žena ne želi tako dosadnog muža“. On takođe smatra da je „seksualni turizam budućnost turizma“.

Gubitak moći i kontrole. Lično osećanje gubitka moći i kontrole koju je muškarac imao nad ženama javlja se kao posledica promena u modernom životu (jednakost polova i feministički pokret na Zapadu). Ovakvi turisiti očekuju da na erotskoj destinaciji povrate svoju moć nad suprotnim polom, kako fizički tako i psihološki. Oni lokalno stanovništvo u zemaljama trećeg sveta doživljavaju kao inferiorno u materijalnom, kulturnom pa i rasnom smislu. To istovremeno, povratno utiče na osećanje sopstvene superiornosti i moći, što se projektuje i na osećanje seksualne dominacije i kontrole. To je u skladu sa Artemidorovim stavom koji citira Fuko (1988:28-29): „Polno opštenje predstavlja za muškarca čin potpunog posedovanja: ukoliko se njegova partnerka pokorava njegovim željama i ako se drage volje upustila u polni odnos, muškarac je tada gospodar čitavog njenog tela“ .

Hedonistički koncept egzistencije i potreba za promenom. Ne putuju samo oni koji su nezadovoljni sopstvenim seksualnim životom kod kuće, već i oni koji na odgovarajući način uspevaju da zadovolje svoje erotske potrebe (bilo da vode monogamni ili promiskuitetan način života). Međutim, monotonija svakodnevnog seksualnog života u sopstvenoj zemlji, kao i želja za promenom posredstvom različitih prolaznih seksualnih avantura u drugim zemljama, motivišu ove ljude da putuju. Pored toga, radoznalost i hedonistički koncept egzistencije utiču na odlazak u egzotične zemlje, kako bi se ostvarili seksualni odnosi sa pripadnicima drugih nacija i rasa (mitovi azijskih lepotica, švedskih plavuša ili latinskih ljubavnika ispunjavaju muške ili ženske erotske fantazije). Ovde dodatno čulno zadovoljstvo i uzbuđenje proizlazi iz seksualnog odnosa sa lokalnim stanovništvom.

Romantične iluzije i emocionalni simulakrumi. Pojedini turisti veruju da na seksualnoj destinaciji mogu upoznati lepu ženu koja će gajiti autentična romantična osećanja prema njima, zbog toga što se pretpostavlja da lokalno stanovništvo nije „iskvareno“ ni „moderno“ i da ima autentična osećanja, nalik onima u prošlosti. Imajući to u vidu, pojedine prostitutke pored osnovnih usluga, kao „kvalitet plus“ pružaju i emocionalne usluge, odnosno tzv. *girlfriend experience*. One se ponašaju se kao zaljubljene partnerke ili brižne životne saputnice, bez obzira koliko ta veza trajala. Ta pažnja, dobro glumljena želja prema klijentu (emocionalni simulakrum), dodatno prijaju starijim turistima čiji je seksualni ideal da kontinuirano imaju pristup telima mladih žena koje ih žele, bez obzira na sopstvene godine. U ovom kontekstu je veoma zanimljiva anegdota koju je ispričao kineski pisac Ju Hua, a koja ilustruje elegantan i prefinjen način da se govori o prilično niskim seksualnim odnosima, kao što je prostitucija: Pre dvadesetak godina postojao je jedan čovek koji se bavio francuskom književnošću, koji je otišao u Vijetnam. Kada se čekirao u hotelu, te večeri je došla jedna prostitutka koja mu je kucala na vrata. I ona je kucajući na vrata rekla na francuskom „Ljubav je prošla pored tvojih vrata“. A kinez koji je govorio francuski je upitao „Koliko ta ljubav košta?“.

Ona mu je odgovorila da ako prespava celu noć ljubav košta pet dolara, ako ne prespava dva.

Povoljna društvena klima, anonimnost i cene usluga. Permisivna lokalna kultura, tradicija, navike i sistem vrednosti. Visok stepen tolerancije prema promiskuitetu i različitim seksualnim ponašanjima turista. Zakonska regulativa koja nije restriktivna i ne ograničava erotske slobode. Manje razvijene turističke destinacije su manje kontrolisane, a turisti imaju privilegovan status što im omogućava da se uključuju u devijantne seksualne aktivnosti. Odvajanje turista od uobičajenog socijalnog okruženja, izvan represivne domicilne sredine i društvene kontrole, takođe garantuje potpunu anonimnost. Najzad, znatno niže cene usluga u zemljama trećeg sveta u odnosu na razvijene zapadne zemlje (posebno imajući u vidu i veću kupovnu moć stranih turista) takođe predstavljaju važan faktori privlačnosti određene destinacije (npr. na Kubi cene se kreću između 10 dolara za kratki seksualni susret do 30 ili 40 dolara za celu noć). Niži troškovi seksualnih usluga u receptivnoj zemlji i diferencirana politika cena (raspon, sezonske varijacije, odnos kvalitet - cena, posrednici, itd.) omogućavaju zadovoljavanje potreba svih segmenata tražnje na različitim lokacijama (restorani, barovi, noćni klubovi, saloni za masažu, itd).

Karakteristike lokalne populacije i organizacija „noćnog života“. Lepota i fizička atraktivnost određene rase ili etničke grupe sa tačke gledišta turista. Spremnost lokalnog stanovništva da se upušta u prolazne erotske avanture s turistima. Ljubavnička veština, strast, maštovitost, sposobnost da se zadovolji partner. Prijateljski odnos prema turistima, ljubaznost, komunikativnost, poznavanje stranih jezika i poštenje. Zdravstveni uslovi: rasprostranjenost ili odsustvo polno prenosivih (sida, sifilis, gonoreja) i drugih zaraznih bolesti (kuga, kolera, velike boginje). Lokalni higijenski standardi navike, kao lična higijena stanovništva. Pored navedenog, za turiste je bitna i organizacija tzv. „noćnog života“, odnosno broj istovremeno prisutnih lokalnih stanovnika i turista na određenom prostoru (grad, ulice, turistički centar, obala, plaža, noćni klub) što obezbeđuje kritičnu masu ljudi neophodnu za veliku mogućnost izbora, gde će svako naći partnera po sopstvenom ukusu. Raznovrsnost i bogatstvo komercijalne i nekomercijalne ponude. Veliki izbor lokaliteta i objekata različitog kvaliteta specijalizovanih za specifične segmente i niše tražnje za seksualnim uslugama.

Eros i Tanatos. U svojoj drugoj teoriji nagona, Frojd je uspostavio dualizam između Erosa (starogrčkog boga fizičke ljubavi i seksualne želje) i Tanatosa (personifikacija smrti u obliku krilatog duha koji odnosi ljude na kraju života, a čiji je brat Hipnos - San). Ukrštanje, spajanje i razdvajanje, zaplitanje i rasplitanje, ovog konvergentnog i antagonističkog para, simboliše stvaranje i razaranje. Ljubav i smrt su u dve krajnje tačke jednog životnog ciklusa. To su veliki antitetički događaji života i mogu da se kombinuju na

najmanje četiri načina: smrt kao posledica ili kazna zabranjene ljubavi; smrt kao razrešenje nemoguće ljubavi; smrt kao posledica nedostatka ljubavi i kao kazna za krivca i, najzad, smrt kao poslednji čin duhovne i telesne veze koja dostiže svoj vrhunac u namernoj smrti.

Erotski nomadi su u potrazi za uporišnim tačkama „izvan svakog zakona i koda“ (pučina, planina, pustinja, ostrvo, plaža, kvartovi, parkovi, noćni klubovi, mračne sobe), gde individua sama sebi postaje zakon. To su prostori ekstremnog čulnog hedonizma, promiskuiteta, seksualnog pijanstva, bahanalija, besnog erosa, razvrata, gde dolazi do ukidanje svake razdaljine između sebe i drugih i do totalnog spajanje tela jedinki u nerazlučivu celinu. Pored toga, Eros uspostavlja neko izmišljeno van-vreme, odnosno stvara iluziju zaustavljanja vremena. Na taj način on može doprineti privremenoj pobjedi u uzaludnoj borbi protiv Tanatosa. To znači odlaganje smrti ili bar svesti o njoj, uz pomoć seksa koji podmladjuje, vraća životnu energiju i zadovoljstvo življenja. U ovom kontekstu moguć je i fenomen „erotizacije smrti“ (Bataj) čime se olakšava odlazak na onaj svet jer se intenzivnom zadovoljstvom potiskuje fizička i duhovna patnja koju izaziva neminovni susret sa sopstvenom smrću.

Međutim, putovanje u potrazi za seksom, radi bekstva od smrti, može imati i suprotan efekat - odlazak u susret smrti. Naime, turisti tokom sve češćih putovanja po svetu stalno kruže i ostvaruju globalno mešanje sa lokalnim stanovništvom i drugim turistima, koje obuhvata seksualne odnose i razmenu telesnih fluida. Pri tome rezultat nisu samo erotski užitak, već dolazi i do veoma brzog širenja zaraznih i seksuano prenosivih bolesti, od kojih neke mogu biti i smrtonosne (ebola, sida, npr.). To znači je seks turizam simultano i prenosilac smrti koja putuje zajedno s turistima s kontinenta na kontinent. Imajući to u vidu, može se reći da u turizmu zajedno, ruku pod ruku, putuju Eros i Tanatos.

Prilikom erotske valorizacije ponuđenih destinacija, turisti, svesno ili nesvesno, vrše komparaciju na osnovu gore navedenih kriterijuma. Ovde je veoma važno socijalno i kulturno kontekstualizovati subjekta koji vrši vrednovanje. Naime, nije svejedno odakle se vrši valorizacija. Mesto prebivališta predstavlja „nultu tačku“ koja oblikuje referentni okvir i kriterijume (nije isto da li potencijalni turista živi u Parizu, Njujorku, Rijadu ili Teheranu), pa se u tom smislu može veoma razlikovati kolektivna i subjektivna percepcija erotskih sloboda u funkciji tačke iz koje se vrši procena. Imajući to u vidu, svako iz svoje perspektive ocenjuje ostale tačke (zemlje, gradove, turističke regije i centre), kao erotski privlačne ili odbojne. Ova ocena najčešće nije crno - bela, već je nijansirana, pa se u tom smislu odbojnost može gradirati i kvantifikovati.

LOKALNA IMPLOZIJA GLOBALNOG EROTSKOG TURIZMA
- STUDIJA SLUČAJEVA:
TELO KAO ROBA U AMSTERDAMU I HAVANI

Seksualna revolucija nije zaobišla ni turizam, tako da od sedamdesetih godina do danas prisustvujemo akceleraciji procesa „globalizacije seks turizma“, pa se u tom smislu može govoriti i o nastanku mlade naučne discipline „erotske geografije“ (Bell and Valentine, 1995). Naime, svaki seksualni akt se odigrava u nekom prostoru, a kako prostor nikada nije neutralan, on neminovno vrši određen uticaj na kvalitet i intenzitet erotskog doživljaja. Imajući to u vidu, prostor se može čitati kao seksualni ili seksualizovani prostor, odnosno pojedini pejzaži i mesta mogu biti izvor erotskog maštanja. U izvesnom smislu, radi se o „prostorima želje“, odnosno o nekoj vrsti „erotske kartografije“, za koju se vezuju određene vrste seksualnih aktivnosti koje privlače putnike i usmeravaju globalna turistička kretanja. Erotski prostori mogu biti „otvoreni“ (gradovi, ulice, kvartovi, parkovi) ili „zatvoreni“ (noćni klubovi, saune, mračne sobe), posebno ukoliko se radi o devijantnim aktivnostima koje moraju biti prikrivene od očiju neposvećenih. Ovde se radi o svojevrsnim „heterotopijama bluda“ kao što je, na primer, za Markiza de Sada, zamak Siling usred Švarcvalda bio idealno mesto gde su se bludnici iz „120 dana Sodome“ hermetički zatvorili sa svojim haremom i orgijali tokom četiri meseca. Sopstvenu interpretaciju erotske geografije daje i Henri Miler (1986): „Svaka zemlja, svaki grad, svako mesto i selo imaju sopstvenu seksualnu klimu i atmosferu. Na nekim mestima seks prožima vazduh kao tanka prozirna sperma; na drugim mestima je ugrađen u zidove obitavališta, čak i u crkve“. Erotski putnici putuju upravo u potrazi za tim bezbrojnim geo-erotskim varijacijama između atmosfera pojedinih zemalja, gradova i mesta na planeti (erotski *genius loci*)

Globalizacija i međunarodni turizam, pored kretanja roba, informacija i kapitala, obuhvataju i kretanje ljudi, odnosno pomeranje njihovih tela kroz geografski prostor ka različitim tačkama koje poseduju „sopstvenu seksualnu klimu i atmosferu“. To znači da globalni turizam pored verbalne - interpersonalne i interkulture komunikacije, otvara i mogućnost bliskih telesnih kontakata posredstvom seksa. Imajući to u vidu, Wonders i Michalowski (2001:545-571) posmatraju seks turizam kao kretanje tela preko granica u globalizovanom svetu. Njihova analiza obuhvata dva usko povezana cilja. Prvo, oni istražuju eksterne *globalne sile* (kretanje informacija, roba, kapitala, masovne migracije ljudi, pojava globalnih gradova, itd.) koje oblikuju proizvodnju i potrošnju seks turizma. U tom smislu ističu da globalne sile utiču na proizvodnju seks turizma posredstvom povećanog kretanja tela vezanog za turističke migracije, kao i na odgovarajuću lokalnu ponudu i potrošnju seksualnih usluga. Na taj način se, u kontekstu masovnog potrošačkog društva i ekonomije doživljaja, seks takođe pretvara u robu i izvozni proizvod. Time se odigrava komercijalizacija muške želje i ženskih tela u globalnoj kapitalističkoj

ekonomiji (u radu autori isključivo analiziraju „tradicionalnu seksualnu paradigmu“ u turizmu gde su muškarci isključivo subjekti, a žene objekti želje, pri čemu isključuju sve druge oblike seksualnosti). Drugi cilj analize se odnosi na globalne veze između geografskih mesta (Burawoy, et.al.2000), odnosno na gradove kao strateška mesta globalizacije, kao i na posredničke institucije koje povezuju gradove sa globalnim silama koje oblikuju seks turizam. Ovde se, naime, radi o tome da su veliki gradovi u visoko razvijenom svetu mesta gde se globalizacioni procesi konkretizuju i dobijaju lokalnu formu. Razmena novca, ideja, informacija i narudžbina uvek mora da se odigra *negde*, a moderni grad je upravo to *negde*. Međutim, prilikom analize pojedinačnih gradova javlja se poteškoća da se utvrdi do koje mere su lokalne sile oblikovane širim, globalnim silama.

Kako bi empirijski poduprli polazne teze, autori su izvršili komparativnu analizu dva veoma različita grada kao što su Amsterdam i Havana. Na taj način je demonstriran način na koji u praksi globalne sile stvaraju *globalne veze* između različitih mesta. Naime, s obzirom da se seks turizam uvek odvija u lokalizovanom kontekstu, on se uglavnom tretira kao individualno prilagođavanje lokalne ekonomije i kulture globalnoj tražnji. Međutim, autori smatraju da na pojedinim mestima globalne sile snažno prevazilaze lokalizovanu praksu seksualnog rada.

Kao posledca ukrštanja turizma i migracije u globalizovanom svetu dolazi do podsticanja proizvodnje seks turizma, tako što se u međusobni kontakt dovode mobilni seksualni radnici i mobilni potrošači. Ova povećana mobilnost ima dva vektora. S jedne strane, povećana koncentracija bogatstva u razvijenim zemljama znači da većina ljudi, uglavnom muškaraca, ali takođe i određen broj žena, može sebi da obezbedi putovanje u strane zemlje gde mogu da uživaju u egzotičnim mestima, a u određenom broju slučajeva i u „drugacijim“, mladim i lepim telima. Rast turizma, kao posledica globalnog ekonomskog rasta, je jedan od najznačajnijih podsticaja koji utiču na porast seks turizma. Zbog toga su erotski godišnji odmori u procvatu, odnosno tržište seksualnih usluga u svetu se procenjuje na najmanje 20 milijardi dolara, a verovatno i mnogo više od toga (Herman,1995).

Amsterdam spada u kategoriju tzv. „globalnih gradova“ gde je komercijalizacija tela usavršena do umetničkog oblika. Holandija predstavlja jednu od najliberalnijih i najtolerantnijih zemalja u Evropi, gde je pored prostitucije dozvoljena i upotreba lakih droga (marihuana, magične pečurke i slično). Tokom seksualne revolucije 1960. i 1970. godina došlo je do legalizacije seksa kao oblika rada, a prostitucija je izjednačena sa pružanjem drugih vrsta usluga (što obuhvata i kontrolu cena, plaćanje poreza, zdravstvenu kontrolu i zaštitu, itd.). Imajuću u vidu navedeno, Amsterdam se tokom devedesetih godina prošlog veka pozicionirao kao jedna od vodećih turističkih destinacija u Evropi, što je iznenađujuće jer u njemu ne postoje monumentalne građevine i turističke atrakcije kao što je to slučaj u nekim drugim evropskim

gradovima. Uspehu Amsterdama na međunarodnom turističkom tržištu je doprineo i njegov popularni liberalni imidž baziran na omladinskoj kulturi, seksualnom oslobođenju i tolerisanju prodaje i javnog konzumiranja lakih droga. Razvoju seks turizma i prostitucije u Amsterdamu doprinele su dve vrste migracija: (1) Priliv doseljenika iz bivših holandskih kolonija (posebno iz Surinama i sa Kariba), kao i Mediteranskih zemalja, a kasnije iz Južne Amerike, Afrike i nekadašnjeg Istočnog bloka, koji nisu mogli da nadju druga zaposlenja pa su se odali prostituciji. Većina ovih imigranata se naselila u velikim holandskim gradovima, a posebno u Amsterdamu (procenjuje se da između 60% i 75% ukupnog broja osoba koje se bave prostitucijom u Holandiji čine stranci). Ovaj veliki priliv imigranata doprineo je povećanju seksualne ponude (procenjuje se da se u Holandiji između 20.000 i 25.000 osoba bavi prostitucijom) i (2) Veliki broj raznovrsnih turista koji posećuju grad. Seks turisti dolaze u Amsterdam iz celog sveta, u različitim periodima godine, a u zavisnosti od lokalnih praznika u pojedinim zemljama. Čuveni „crveni kvart“ posećuju najviše strani turisti, uglavnom muškarci koji su na turističkom ili službenom putovanju.

Havana nije globalni grad, ali je zato veoma čulan i društven grad u kome postoji kultura javne interakcije i lak način uspostavljanja kontakata. U tom kontekstu seks turizam ima karakteristike tzv *soft-sell sex trade*. Bez obzira da li veza davalaca i primalaca seksualnih usluga traje jednu noć ili mesec dana, turista će zauzvrat ostaviti nešto po čemu će biti zapamćen, bilo da se radi o nakitu, novoj haljini, drugim poklonima ili novcu. Ovo nije „tvrda prodaja“ (*hard sell*) komercijalizovanog tela koja je karakteristična za turizam u Amsterdamu. Ovo je suptilnija vrsta razmene. U ovoj razmeni učestvuju uglavnom lokalne devojke, a ne imigrantkinje, koje sebe čine dostupnim imućnijim seksualnim partnerima iz Severne Amerike i Evrope. Masovna pojava seks turizma u Havani, pod uticajem globalizacije i priliva inostranih turista, je u kontradikciji sa dominantnom revolucionarnom etikom i socijalističkim društvenim uređenjem koji ulažu napore da eliminišu prostituciju i da prostitutke pretvore u proizvodne radnice. Međutim, opšte siromaštvo koje opstaje u socijalističkoj Kubi, uz istovremeni spektakularni rast međunarodnog turizma koji je započeo devedestih godina prošlog veka (između 1994. i 1999. godine Kuba je udvostručila broj hotelskih soba sa 23.500 na oko 50.000, a prihod od turizma je povećan sedam puta sa 243 miliona dolara 1990. na 1,8 milijardi 1998. godine) doveli su do „renesanse“ seks turizma. Naime, kako je omladina bila sve više izložena „demonstracionom efektu“ od strane imućnih inostranih turista koje viđaju po ulicama, plažama, hotelima, restoranima, noćnim klubovima, itd., sve više se javljala zavist, frustracija i želja za imitiranjem životnog stila turista, prvenstveno posredstvom posedovanja određenih luksuznih materijanih dobara i kulturnih brendiranih odevnih predmeta. Ovo nezadovoljstvo dela lokalne populacije je direktno uticalo da omladina (prvenstveno lepe devojke) nudi na

tržištu i pokušava da proda jedino i najvrednije što imaju, a to je sopstveno telo. Tako, na primer, tokom kasnih devedestih godina, seksualna radnica je mogla od jednog klijenta za noć da zaradi 40 dolara, što je tada bila dvostruka plata profesora univerziteta u Havani (Michalowski, 1998). Tim zaradama su sebi otvorile put ka prevazilažnju jaza između sebe i turista, ali se istovremeno odigrao proces materijalnog raslojavanja stanovništva po osnovu prihoda od turizma.

Kubanska vlada je u periodu između 1992. i 1994. godine donela niz reformi i zakonskih promena s ciljem poboljšanja ekonomske situacije, a koji su indirektno uticali na stvaranje povoljnije infrastrukture za razvoj seks turizma: (1) Legalizacija izdavanja privatnih soba, apartmana i kuća. To je stvorilo brojna diskretna mesta za ljubavne susrete između stranaca i lokalnog stanovništva, s obzirom da je Kubancima bio zabranjen ulaz u hotele za strance. (2) Širenje mogućnosti samozapošljavanja. Prostitucija se u ovom kontekstu takođe može tretirati kao jedna vrsta „samozapošljavanja“. (3) Legalizacija preduzetništva i restorana u privatnom vlasništvu, tzv. *Paladares*. Oni su postali pogodna mesta za susrete i zabavu, gde se mešaju strani posetioci i domaćini, što olakšava i ugovaranje seksualnih odnosa. (4) Izdavanja dozvola za iznajmljivanje privatnih vozila i taksija. To je omogućilo lakšu mobilnost turista i pronalaženje odgovarajućih mesta na erotskoj karti ostrva, a taksisti se često javljaju i kao posrednici između pružalaca i davalaca seksualnih usluga i (5) Otvaranje tzv. „dolarskih prodavnica“ u kojima i lokalno stanovništvo može da kupuje širok izbor dobara uključujući hranu, kućne aparate, tehničku robu, nameštaj, odeću, nakit i brojne druge predmete (Gordon, 1997). Dolari zarađeni od stranaca više nisu morali da se menjaju na crnom tržištu, već su omogućili legalnu kupovinu veoma cenjenih stranih brendova u specijalizovnim prodavnicama. To je uticalo na jačanje motiva za uvećanje zarade od prostitucije.

Tokom terenskih istraživanja O'Connell i Davidson (1996:40) ističu da na Kubi „Ne postoji mreža organizovanih javnih kuća, niti organizovan sistem prostitucije: ustvari uključivanje treće strane u organizaciji prostitucije je retko...Većina devojaka se samostalno prostituše i nemaju dogovorene obaveze sa posrednicima“. Ipak, posle 1999. godine pojavili su se i makroi i druge vrste posrednika (vlasnici stanova, taksisti), ali i dalje dominira samostalni način rada. Međutim, iako je prostituisanje u Havani uglavnom nezavisno i samostalno, ono je bez obzira na to uključeno u globalno tržište seksualnog turizma. Kako bi ponuda bila konkurentna na globalnom kapitalističkom tržištu, svaka lokalna industrija mora da se orijentiše na određenu tržišnu nišu. U ovom kontekstu Hochschild (1983) ističe da je u Havani ta niša vezana za tzv. „emocionalni rad“ (*emotional labor*) koji prati seksualno komercijalizovano telo. Naime, za brojne muške seks turiste iz Italije, Španije, Engleske i Kanade, posebnu atrakciju kubanskih prostitutki čini to što se one prema muškarcu ne ponašaju kao prema klijentu, već kao prema pseudo partneru. To znači da zajedno odlaze na plaže, u restorane, barove, zajedno igraju i međuobno se ponašaju kao da su zaljubljeni par u strasnoj vezi.

ZAKLJUČAK

Globalni seks turizam, dakle, prvenstveno proizlazi iz velike geografske nejednačenosti mogućnosti zadovoljavanja seksualnog nagona. Ono što se u pojedinim seksualno permissivnim zemljama tretira kao normalno i prihvatljivo u drugim, seksualno represivnim zemljama može biti predmet zatvorskog kažnjavanja ili kamenovanja do smrti. Upravo te drastične razlike, ali i brojne druge manje vidljive i suptilnije razlike između pojedinih kultura kada je reč o seksu, utiču na povećanje intenziteta međunarodnog seks turizma. Turistička kretanja, pa i ona motivisana seksom, su u velikoj meri olakšana i ubrzana zahvaljujući savremenim komunikacionim i transportnim tehnologijama koje utiču na kontrakciju planete pretvarajući je u "globalno selo". Geografski prostor se sužava, pa se fizička distanca kao prepreka kretanju i društvenoj interakciji se sve više eliminiše.

Različite paradigme istraživanja seks turizma su takođe vremenski i prostorno determinisane. Dok se u razvijenom delu sveta odigravaju brze promene seksualnog ponašanja u pravcu sve većih individualnih sloboda i tolerancije, u nekim drugim delovima sveta dolazi do stagnacije ili čak regresije. Pojedine zemlje kao da sve dublje tonu u mračnu prošlost, vaskrsavajući tradicionalne, ekstremno konzervativne i religijske stavove prema seksu (Iran, Saudijska Arabija, Avganistan, Uganda, Islamska država). To znači da, uprkos globalizaciji koji teži homogenizaciji ili hibridizaciji kultura kroz proces akulturacije, simultano dolazi do sve većih otpora globalizaciji od strane nacionalista i verskih fundamentalista. Taj konzervativni otpor obuhvata i odnos prema seksu što vodi produbljanju jaza između erotski permissivnih i erotski represivnih društava. To utiče da imućni ljudi iz konzervativnih zemalja (glavnom tzv. "tvrdih islamskih zemalja") odlaze u zapadne i druge seksualno liberalne zemlje (Tajland) radi zadovoljavanja seksualnih potreba.

Međutim, kao što je navedeno, najveći broj seks turista još uvek odlazi sa permissivnog Zapada u još permissivnije i /ili jeftinije ezotične erotske destinacije (Tajland, Kambodža, Kuba). To znači da hedonistički sistem vrednosti potrošačkih "društava doživljaja" podstiče globalnu tražnju u receptivnim zemljama, koje su nosioci disperzirane lokalne ponude raznovrsnih seksualnih usluga. Prikazani primeri Amsterdama i Havane, među brojnim drugim gradovima, ukazuju na mehanizam delovanja globalnih sila koje povezuju seks turizam širom sveta sa lokalnom infrastrukturom. Ponuda se, zahvaljujući globalnim informacionim sistemima, sve brže prilagođava, evoluira i specijalizuje u skladu sa zahtevima različitih tržišnih segmanata i niša seks turizma. Dakle, konceptualizacija seks turizma kao posledice potencijalnog delovanja globalnih sila na sve tačke na planeti (partikularizacija univerzalnog ili lokalizacija globalnog), s jedne strane, i adekvatnog lokalnog odgovora na globalni izazov (univerzalizacija ili globalizacija lokalnog), s druge strane, je važan korak ka razumevanju kompleksne međuzavisnosti i interakcije između lokalnog i globalnog (glokalizacija seks turizma)

LITERATURA

- Avril, N. (2013) *Rečnik ljubavne strasti*, Beograd: Službeni Glasnik
- Andrije, B. - Boeč, Ž. (2010) *Rečnik tela*, Beograd: Službeni glasnik
- Bandyopadhyay, R. (2013) *A paradigm shift in sex tourism research*, Tourism Management Perspectives 6, San Jose: Department of Health, Science and Recreation, State University
- Bataj, Ž. (1980) *Erotizam*, Beograd: BIGZ
- Boton, A. (2014) *Kako misliti više o seksu*, Beograd: Mind Servis
- Čolović, I. (1992) *Smrt, nasilje i seksualnost, XX vek*, Beograd: Plato
- Čomić, Đ. (2004) *Teorija kružnog kretanja*, Beograd: Nauka i društvo Srbije
- Evola, J. (1990) *Metafizika seksa*, Čačak: Alef, Gradac
- From, E. (1980) *Umjeće ljubavi*, Zagreb: Naprijed
- Fuko, M. (1988) *Istorija seksualnosti - Staranje o sebi*, Beograd: Prosveta
- Komnenić, M. (1975) *Eros i znak*, Prosveta, Beograd
- Lipovecki, Ž. (2008) *Paradoksalna sreća - Oglad o hiperpotrošačkom društvu*, Sremski Karlovci, Novi Sad: IK Zorana Stranojevića
- Maranon, G. (1967) *Don Juan et le donjuanisme*, Paris: Gallimard
- Marcuse, H. (1985) *Eros i civilizacija*, Zagreb: Naprijed
- Miler, H. (1986) *Svijet seksa*, Zagreb: August Cesarec
- Milovanović, M. - Marković, Z. (2017) *Da li je u komunizmu seks stvarno bio bolji ?*, Beograd: Nedeljnik 292 (53-55) 24.8.2017
- Ortega Y. Gasset, J. (1989) *O ljubavi*. Sarajevo: Svijetlost
- Palja, K. (2002) *Seks, umetnost i američka kultura*, Beograd: Zepter
- Papić, Ž. (1997) *Polnost i kultura, XX vek*, Beograd: Čigoja
- Rougemont, D. (1988) *Mitovi o ljubavi*, Beograd: Književne novine
- Sanj, S. (1988) *Sveti erotizam*, Gornji Milanovac: Dečje novine
- Schopenhauer, (1983) *Metaphisique da l'amour, metaphisique da la mort*, Paris : UGE, 10/18
- Solovijev, V. (1988) *Smisao ljubavi*, Beograd : Sfera
- Tanahil, R. (1981) *Čovek i seks*, Beograd: Jugoslavija
- Tepanon, Y. (2006) *Exploring the Minds of Sex Tourists: The Psychological Motivation of Liminal People*, Blacksburg, Virginia Polytechnic Institute and State University
- Uelbek, M. (2002) *Platforma*, Beograd: Clio
- Zeraffa, M. (1981) *Erotika, odnosno estetika*, Goropadni Eros, Beograd: Prosveta
- Zidić, I. (1981) *Sveto svlačenje*, Goropadni Eros, Beograd: Prosveta
- Wanders, N.A. - Michalowski, R. (2001) *Bodies, Borders, and Sex Tourism in a Globalized World: A Tale of Two Cities - Amsterdam and Havana*, Social Problems Vol.48, No.4, Society of Study of Social Problems, Berkeley: University of California Press,
- Weininger, O. (1986) *Pol i karakter*, Beograd: Književne novine